

มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

Concept of Being the Wise According to Theravada Buddhist Philosophy

พระมหาปณิธาน สุเมธ (เป็งอิน)

พระมหาวิเศษ ปญญาวิชโร, พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโม

Phramaha Panithan Sumedho (Peng-In)

Phramaha Viset Panyavajiro, Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus

Corresponding Author, E-mail: Kiddee855@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความหมายและแนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิเคราะห์เอกสาร (Focuses on documents analysis) ที่เกี่ยวข้องจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล (Qualitative Research) โดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Document Analysis) มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อเรียบเรียงเป็นรายงานวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความหมายและแนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ผู้ทรงความรู้ นักปราชญ์ หรือเป็นผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี 3 ชั้น คือ บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต ส่วนบัณฑิตในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ผู้เป็นนักปราชญ์ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาคติในระบอบปัจจุบัน ระบอบกายภาพหน้า และระบอบอย่างอื่น แนวคิดของบัณฑิตในพุทธปรัชญาจะมีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ เป็นผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต 2) คุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ไม่แนะนำสิ่งที่ไม่ดี แนะนำสิ่งที่ดี กล่าวตักเตือนไม่โกรธ รู้ระเบียบวินัย และคุณสมบัติคือ ผู้ดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 หลักอริยบุคคล 8 และหน้าที่ของความเป็น

บัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ประกอบด้วยหน้าที่ของบัณฑิตระดับตน ครอบคลุม 5 สังคมชาติ และระดับโลก 3) วิเคราะห์หมโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ความคนที่ไม่ฉลาด มีสติปัญญา ฉลาดในเหตุและผล ชุมชน ฉลาดในการแก้ปัญหา และชี้แนะแนวทางนั้นๆ เป็นอย่างดี เป็นผู้รู้ดี รู้ถูก รู้ชอบ เป็นผู้ที่มีปกติคิดเรื่องที่ดีมีสาระ พูดเรื่องที่ดีมีสาระ ทำเรื่องที่ดีมีสาระ ผู้ประกอบด้วยญาณปริยญา ตีรณปริยญา และปหานปริยญา พร้อมกับเป็นผู้สามารถพัฒนาตนเองจากความเป็นปุถุชนจนถึงความเป็นพระอริยบุคคล กล่าวคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

คำสำคัญ: หมโนทัศน์, ความเป็นบัณฑิต, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

The objectives of this research were as follows 1) to study the meaning and concept of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy, 2) to study the characteristics and qualifications of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy, and 3) to analyze concept of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy. It was qualitative research which focuses on documents and then using content analysis for research reports.

The results of research were found that: 1) The meaning and concept of being the Wise are to be an expert, scholar, or those who graduated with any of these three graduate degrees: Bachelor's degree, Master's degree, and Doctorate degree, but being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy means the Wise follow their lives with temporal welfare, spiritual welfare, and the final goal, i.e. Nibbana. A principle of being the Wise according to Buddhist philosophy has its own significance which is persons having good conduct in action (Kaya-sucarita), good conduct in word (Vaci-sucrita), and good conduct in thought (Mano-sucarita). 2) The characteristics of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy are not to give bad advice, give only good advice, not to get angry when being warned, and know disciplines well. The qualifications of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy mean those who follow

the five precepts (Sila), ten wholesome courses of action (Kusala-kammapatha), eight principles of being the Noble one (Ariya-puggala), and duty of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy comprises their responsibilities at the individual, family, social, national, and world level. 3) To analyze concept of being the Wise according to Theravada Buddhist philosophy is those who know the law, cause and effect, themselves, moderation, time and society. The Wise always have kind thoughts, kind words, and kind actions; consist of diagnosis as knowledge (Nata-parinna), diagnosis as judgment (Trana-parinna), and diagnosis as abandoning (Pahana-parinna); and develop themselves from the normal one to the noble one as a stream-enterer (Sotapanna), an Once-returner (Sakadagami), a non-returner (Anagami), and the worthy One (Arahanta).

Keywords: Concept, Being the Wise, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

การผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศมุ่งหวังการผลิตบัณฑิตให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งนี้ แต่ละสถาบันต่างมีจุดเด่น และเอกลักษณ์เฉพาะสถาบัน รวมทั้งมีศักยภาพ และข้อจำกัดที่แตกต่างกัน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาจึงพยายามกำหนดมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของบัณฑิตให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 2540: 25) และการให้ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2554 ได้ให้ความหมายคำว่า “บัณฑิต” ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญา มี 3 ชั้น คือ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต ผู้มีความสามารถเป็นพิเศษโดยกำเนิด เช่น คนนี้เป็นบัณฑิตในทางเล่นดนตรี

การผลิตบัณฑิตทั้งหลายมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บัณฑิตเหล่านั้นมาพัฒนาประเทศชาติ การพัฒนาต้องมีกระบวนการ วิธีการ และการวัดผลประเมินผลในพัฒนาอุดมคติ เพื่อให้ได้ความเป็นบัณฑิตที่มีอยู่ในตัวของบัณฑิตเองที่สำเร็จการศึกษา รับผิดชอบต่อชาติ และสังคม

ความเป็นบัณฑิตนั้น คือ การกระทำของผู้ที่ถูกเรียกว่า บัณฑิต เพราะดำเนินในประโยชน์ทั้งหลายด้วยปัญญาคติ (อตฺเตสุ ปญญาคติยา คมนโต ปญชิตาติ วุจจนติ) (มงคลสูตร)

ทีปนี (ปฐโม ภาโค), 2556: 22) ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลมีการกระทำทางกายสุภาพเรียบร้อย มีการกล่าววาจาสุภาพจิตเป็นเครื่องหมาย มีใจเป็นกลางในการตัดสินคดีความฉลาดในเหตุและผล ขณะเดียวกันบัณฑิตก็ประพฤติตนเป็นตัวอย่างแก่คนในสังคมได้ด้วย เพื่อปลูกฝังค่านิยมในทางที่ถูกต้องให้เกิดขึ้น บัณฑิตพึงปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ปฏิบัติตามจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะบัณฑิต คือ คนคิดแต่เรื่องที่ดี มีสาระ พูดแต่คำพูดที่ดี มีสาระ และทำแต่สิ่งที่ดี มีสาระ (ปณฺฑิตฺโต สุจินฺติตฺตฺจินฺตํ จ โหติ สุภาสิตภาสี จ สุกตมมกา รํ จ) (มงคลตถทีปนี (ปฐโม ภาโค), 2556: 22)

นอกจากนั้น บัณฑิตยังประกอบด้วยคุณลักษณะพิเศษ คือ ฉลาดในการสอบถาม สุขทุกข์ของหมู่ คณะ ชุมชน ฉลาดในการแก้ปัญหาที่ถูกถาม เขาผู้เป็นบัณฑิตก็ตอบปัญหานั้น ได้ แนะนำได้ มีปรากฏในคำสอนทางพระพุทธศาสนา

เห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท มีคำสั่งสอนและหลักปฏิบัติจะเป็นไปตามพระไตรปิฎกมีคำสอนมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ ล้วนเป็นคำสั่งและคำสอนให้พุทธบริษัท 4 ประพฤติปฏิบัติตนเองตั้งแต่วิถีการเลือกคบคน พระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับคนพาล และบัณฑิต ปัญหาคือผู้เป็นบัณฑิตขาดคุณลักษณะ คุณสมบัติ หลักธรรมอันเป็นหน้าที่ประโยชน์ความเป็นบัณฑิตที่มีต่อผู้อื่น ซึ่งบัณฑิตเช่นว่านี้ มีมีโนทัศน์ คือ ภาพที่เกิดในใจอันเป็นตัวแทนของสิ่งหลายสิ่งต่างกัน แต่มีลักษณะบางอย่างคล้ายกัน ไม่ว่าจะปรากฏเป็นคุณลักษณะของสิ่งใดในโอกาสใด ที่มีความแตกต่างกันออกไปตามคุณลักษณะ ด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ชุดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความหมายของบัณฑิตในทัศนะของบัณฑิตในทางพุทธปรัชญา จึงมีความแตกต่างกันตามคุณสมบัติของบัณฑิต หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของบัณฑิต แนวทางการเข้าถึงความเป็นบัณฑิต คุณค่า ประโยชน์ความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น และผลที่เกิดจากการคบบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า แนวคิดและความหมายมีโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยใช้การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อจำแนกประเภทของสิ่งที่สังเกตได้และใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับทั้งตนเองและสังคมให้เป็นสุขตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยในเรื่องนี้สืบต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาความหมายและแนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท
- 3) เพื่อวิเคราะห์ทัศนคติทัศนคติความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิเคราะห์เอกสาร (Document Research) ได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความหมายและแนวคิดของบัณฑิตทั่วไปและบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก ส่วนที่เป็นความหมายของบัณฑิต

2. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตในพุทธปรัชญาเถรวาทจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยรวบรวมข้อมูลจากอรรถกถา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส หนังสือพระธัมมปทัฏฐกถา หนังสือมังคลัตถปิณี ตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิต

3. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบัณฑิตในพุทธศาสนาจากตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

4. ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลผลมโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทให้ได้เนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์

5. เรียบเรียง ชัดเเกลา แก้ไขเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์

6. เขียนรายงาน และสรุปการวิจัยฉบับสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

7. นำเสนอ เผยแพร่ ผลงานวิจัยในรูปแบบบทความทางวิชาการ

ขอบเขตของการวิจัย

เนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ จะครอบคลุมถึงความหมายและแนวคิดของบัณฑิตทั่วไปและบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท ศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท วิเคราะห์ทัศนคติทัศนคติความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส หนังสือพระธัมมปทัฏฐกถา หนังสือมังคลัตถปิณี ตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิต

1. ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 เป็นเอกสารหลัก และเอกสารทุติยภูมิที่เป็นหนังสือ เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง ความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาหลักใน 3 ประเด็น ประกอบด้วย

- 1) ศึกษาความหมายและแนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท
  - (1) ความหมายของบัณฑิตตามทัศนะทั่วไป
  - (2) ความหมายของบัณฑิตตามทัศนะพุทธปรัชญา
  - (3) ความหมายของบัณฑิตตามทัศนะพุทธจริยศาสตร์
  - (4) แนวคิดของบัณฑิต
  - (5) ประโยชน์ของบัณฑิต
- 2) ศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท
  - (1) คุณลักษณะความเป็นบัณฑิตตามทัศนะพุทธจริยศาสตร์
  - (2) หลักธรรมอันเป็นหน้าที่ของบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
  - (3) คุณสมบัติของบัณฑิต
  - (4) การสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
  - (5) ผลที่เกิดจากการคบบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
- 3) วิเคราะห์มิติทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
  - (1) วิเคราะห์มิติทัศน์ความหมายความเป็นบัณฑิต
  - (2) วิเคราะห์คุณลักษณะ และคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิต
  - (3) วิเคราะห์การพัฒนาสู่ความเป็นบัณฑิต
  - (4) วิเคราะห์คุณค่าความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น
  - (5) วิเคราะห์ประโยชน์ความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ความหมายและแนวคิดของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า บัณฑิตมีความหมายตามที่คนทั่วไป คือ ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญานักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญา มี 3 ชั้น คือปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) ได้สรุปไว้ว่า “บัณฑิต” คือผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ส่วนประเภทของบัณฑิตจำแนกเป็นสองประการ ได้แก่ บัณฑิตภายนอก คือ บุคคลที่ฟังเสียงจากผู้อื่น ได้รับการแนะนำจากกัลยาณมิตร ข้อนี้ทำให้เกิดสุตมยปัญญา บุคคลทั่วไปไม่ว่าใครก็ตามที่เป็นผู้ประพฤติดี มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา และบัณฑิตภายใน คือ บุคคลที่ใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักการคิดแบบสังเคราะห์และวิเคราะห์ รวมทั้งมีแบบวิจัยที่เหมาะสม ข้อนี้ทำให้เกิดจินตมยปัญญา รวมถึงขั้นตอนลงมือปฏิบัติ ข้อนี้ทำให้เกิดภาวนามยปัญญา

บัณฑิตมีความหมายตามที่คนพุทธปรัชญา คือ ผู้เป็นนักปราชญ์เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก ภิกษุเหล่านั้นไม่มีหุนหัต หวังสุคติแน่นอน ผู้เป็นพหูสูต เชี่ยวชาญปริยัติ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตถิกา เฉลียวฉลาด มีปัญญา มีความละเอียด ใฝ่การศึกษา บัณฑิตย่อมไม่แก้คำกล่าวหาอย่างนี้ ฉลาดในอายตนะ ฉลาดในปฏิจางสมุพบาท และฉลาดในฐานะและฐานะ ความละเอียดรอบคอบและความเกรงกลัวบาป ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าทำให้เป็นบัณฑิต กุศลธรรมแม้ทั้งหมดชื่อว่าทำให้เป็นบัณฑิต ความละเอียดรอบคอบและความเกรงกลัวบาป ธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ทำให้เป็นบัณฑิต กุศลธรรมแม้ทั้งหมดชื่อว่าทำให้เป็นบัณฑิต

ความเป็นบัณฑิตตามทัศนะพุทธจริยศาสตร์ คือ ผู้ที่เป็นผู้รู้ดี-รู้ชั่ว ผู้มีปัญญาผู้มีญาณคติในการดำเนินชีวิต “เป็นผู้รู้ดี รู้ถูก รู้ชอบ” บัณฑิตคือผู้รู้ดี รู้ชั่ว คือ รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด รู้ประมาณในตน ได้แก่ รู้ประมาณในการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ รู้ประมาณในกำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถของตน รู้ประมาณในอกุศลที่ละได้ และที่ยังละไม่ได้ รู้ดีในทางแห่งความประพฤติในกุศลกรรมมถ เว้นขาดจากอกุศลกรรมมถ โดยการประพฤติดี ประพฤติชอบในสุจริตธรรมสิบประการ ละเว้นจากทุจริตสิบประการ และมีความเห็นถูกต้องตามธรรมนองคลองธรรม

แนวคิดของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ผู้มีความรู้ และรู้แจ้งในเหตุและผล ที่พร้อมพร้อมด้วยการประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ หมายความว่า การคบบัณฑิตนั้น หมั่นเข้าไปหา สนทนาแลกเปลี่ยน ฟังคำแนะนำโดยเคารพ หมั่นจดบันทึก แยกแยะให้รู้แจ้ง นำสิ่งที่เป็นประโยชน์ไปปฏิบัติถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ญาติมิตรสหาย

คนรู้จัก และหมั่นถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนเขลาหรือคนผู้ไม่รู้ เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งทั้งทางโลกและทางธรรมอันได้มาจากคำสอน หรือข้อเสนอนะ พร้อมนำสิ่งเหล่านั้นมายึดถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ และความเจริญทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ลักษณะของบัณฑิต จึงประกอบด้วย 3 อย่าง คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และมีโนสุจริต การกระทำของผู้ที่ถูกเรียกว่า บัณฑิต เพราะดำเนินในประโยชน์ทั้งหลายด้วยปัญญาคติ

ประโยชน์ของบัณฑิตตามทัศนะพุทธปรัชญา คือ ผู้ที่สามารถยึดประโยชน์ 2 ประการ คือ บุคคลผู้ที่เป็นทวิภูมิมิยะประโยชน์ สัมปรายิกัตถะประโยชน์ รวมไปถึงปรมาตถะประโยชน์ด้วย

2. ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะ และคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า การศึกษาคุณลักษณะของบัณฑิต พระพุทธองค์ตรัสไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1) ชอบคิดแต่เรื่องดี 2) ชอบพูดแต่เรื่องดี 3) ชอบทำแต่กรรมดี

หลักธรรมอันเป็นของบัณฑิตในระดับต่าง คือ หน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับตนในกัณฑ์สุตต จำแนกออกเป็น 4 ประเภท คือ 1. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน 2. เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน 3. เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อนและเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน 4. เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

หน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับครอบครัว คือ ผู้ประกอบด้วยหลักทศ 6 ในสังคาลสูตร หน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับสังคม คือ ผู้ที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม 4 หน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับชาติ คือ ผู้ที่ประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4 และหน้าที่ของความเป็นบัณฑิตระดับโลก คือ ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักพุทธจริยา 3

การศึกษาคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่าคุณสมบัติบัณฑิตตามหลักการดำเนินชีวิต พระพุทธองค์ได้ตรัสแบ่งตามพุทธจริยศาสตร์ 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับต้น บัณฑิตได้ดำเนินชีวิตตาม ศีล 5 เป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ 5 ข้อ เป็นเครื่องจำแนกความเป็นมนุษย์และสัตว์ได้อย่างดี

2. ระดับกลาง บัณฑิตได้ดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นหลักสุจริตธรรม 10 ประการ คือ ด้วยกาย 3 ด้วยวาจา 4 ด้วยใจ 3

3. ระดับสูง บัณฑิตได้ดำเนินชีวิตตามหลักพระอริยบุคคล 8 จำพวก คือ บัณฑิตขั้นสูงสุด เป็นผู้การดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 จนสามารถดำรงตนอยู่ในมรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1

การสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้เป็นบัณฑิต ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า พฤติกรรมความเป็นบัณฑิตนั้น เป็นคนรู้จักการให้และช่วยเหลือ เป็นคนไม่ผูกจิตพยาบาท เป็นคนไม่หวังแต่ผลประโยชน์แก่ตน และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นคนไม่เอาแต่ตัวรอด เป็นคนยอมรับฟังความเห็นผู้อื่น เป็นคนใจเย็น ไม่โกรธง่าย บัณฑิตยอมเว้นจากการดื่มสุรา และเว้นจากการเที่ยวราตรี บัณฑิตเป็นคนขยันทำกิน และบัณฑิตรู้จักรักษาระเบียบวินัย

ผลที่เกิดจากการคบบัณฑิต ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า ทำให้เกิดศรัทธา ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ได้อยู่ใกล้บัณฑิต ได้ปรึกษาและเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับบัณฑิต ได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบัณฑิต และพัฒนาตนจนได้บรรลุมรรค ผล ตามคำแนะนำสั่งสอนของบัณฑิต

3. ผลการวิเคราะห์หมโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า นักปราชญ์ บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษา ปัญญาในระดับขั้นปริญญาตรี เน้นการฟัง (สุตมยปัญญา) ปัญญาในระดับขั้นปริญญาโท เน้นการคิด วิเคราะห์ (จินตมยปัญญา) ปัญญาในระดับขั้นปริญญาเอก เน้นการทดลอง ทดสอบ การลงมือปฏิบัติ เป็นการตกผลึกทางความคิด แล้วทำให้ผลงานเป็นที่ประจักษ์ หรือผลิตนวัตกรรมขึ้นมาใช้งานด้วยการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา) บัณฑิตดำเนินชีวิตด้วยญาณคติ คิดดี ทำดี พูดดี บัณฑิตตามระบบปริญญาทางพระพุทธศาสนา มี 3 ชั้น คือ ญาตปริญญา กำหนดรู้ ตีรณปริญญา กำหนดพิจารณา ปหานปริญญา กำหนดละ เลิกโดยตัดทางมิให้ฉันทะเกิดขึ้น มีขึ้นได้ในสิ่งนั้น รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ละอนิจจสัญญาได้ บัณฑิต ย่อมแนะนำสิ่งที่ดี ประกอบในสิ่งที่เป็นธรรมา เป็นสิ่งประเสริฐสำหรับบัณฑิต บัณฑิตเมื่อมีคนอื่นว่ากล่าวตักเตือน ย่อมไม่โกรธเคือง การสมาคมกับบัณฑิต โลกก็ชื่นชม พรหมก็สรรเสริญ

หมโนทัศน์ว่าด้วยประเภทของบัณฑิต พบว่า บัณฑิตเทียม คือ ผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์อันเป็นอกุศลกรรม รวมถึงผู้ทำตนเปรียบเสมือนผู้รู้ เพราะรู้ไม่แจ่มแจ้งหรือเข้าใจผิดสำคัญผิดในความรู้ของตน และบัณฑิตแท้ คือ ผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์ที่เป็นกุศลกรรม อันพร้อมด้วยความรู้แจ้งในทางโลก และทางธรรม พร้อมทั้งแสดงออกทั้งกาย วาจา และใจที่ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม อันมุ่งหวังเพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเอง ผู้อื่น และสังคม

มโนทัศน์ว่าด้วยคุณลักษณะของความเป็นบัณฑิต พบว่า คุณลักษณะของบัณฑิต พระพุทธองค์ตรัสไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1. ชอบคิดแต่เรื่องดี 2. ชอบพูดแต่เรื่องดี 3. ชอบทำแต่กรรมดี

มโนทัศน์ว่าด้วยคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิต บัณฑิตดำเนินชีวิตตามศีล 5 อันเป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ กุศลกรรมบถ 10 อันเป็นหลักให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในสุจริตธรรม และอริยมรรคมีองค์ 8 ถือได้ว่าเป็นบัณฑิตชั้นสูง คือ ดำเนินชีวิตให้ประเสริฐได้

มโนทัศน์ที่เป็นผลของการคบบัณฑิต พบว่า ผลที่เกิดจากการคบบัณฑิตทำให้เป็นผู้มีคุณสมบัติเยี่ยงอย่างบัณฑิต ตามหลักธรรมที่บัณฑิตได้ประพฤติ ปฏิบัติตน เช่น ผลของความบัณฑิตตามหลักศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10 สปัจริยธรรม 7 มงคล 38 และอริยมรรคมีองค์ 8

ผลของความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น พบว่า บัณฑิตดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์และปรัชญาการศึกษาอื่นๆ เป็นการศึกษาเพื่อให้เข้าใจความจริง ในขณะเดียวกันพุทธปรัชญา ได้นำหลักเหตุและผลไปวิเคราะห์และอธิบายความจริงและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลก พุทธปรัชญา จึงเป็นความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วหรือพุทธธรรม ยังได้หล่อหลอมมาเป็นวิถีดำเนินชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน พระพุทธเจ้าชี้ให้เห็นถึงความจริงหรือสัจธรรมในหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยสามารถแบ่งการประพฤติปฏิบัติได้ อันเป็นเครื่องวัดมาตรฐานความเป็นมนุษย์ 5 ข้อ ได้แก่ ศีล 5 ที่จำแนกความเป็นมนุษย์กับสัตว์ได้อย่างชัดเจน ดังนี้ ข้อที่ 1 งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ข้อที่ 2 งดเว้นจากการลักขโมย ข้อที่ 3 งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม ข้อที่ 4 งดเว้นจากการพูดเท็จ ข้อที่ 5 งดเว้นจากดื่มสุรา

ผลของความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง พบว่า ผลที่ละเอียดกว่าศีล 5 คือ บัณฑิตดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ 10 โดยได้บำเพ็ญตามหลักกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นหลักสุจริตธรรม 10 ประการ คือ ทางกาย 3 คือ 1. ไม่ฆ่าสัตว์ 2. ไม่ลักทรัพย์ 3. ไม่ประพฤตินิดในกาม ทางวาจา 4 คือ 1. ไม่พูดปด 2. ไม่พูดส่อเสียด 3. ไม่พูดคำหยาบ 4. ไม่พูดเพ้อเจ้อ และทางใจ 3 คือ 1. ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น 2. ไม่มีจิตพยาบาทปองร้ายผู้อื่น 3. ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

ผลของความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง พบว่า ผลที่ละเอียดสูงที่สุด คือ บัณฑิตดำเนินชีวิตตามหลักพระอริยบุคคล 8 ได้แก่ ผู้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 นั้นเอง

มโนทัศน์ว่าด้วยคุณค่าความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น พบว่า บัณฑิตได้ปฏิบัติตามหลักธรรมกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นเป็นความประพฤติปฏิบัติชอบ คือ กายสุจริต คือ ผู้ที่ประพฤติชอบทางกาย 3 ความเมตตากรุณา เคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิด ประเพณีคุ้มครองของผู้อื่น อันเป็นศีลธรรมอันดีงาม วาจาสุจริต คือ ผู้ที่พูดจาชอบทางวาจา 4 การใช้วาจาพูดคำสัตย์ ช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัคสมานกัน พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน พูดแต่คำมีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ มโนสุจริต คือ ผู้ที่คิดชอบทางใจ 3 คิดด้วยเมตตาธรรม ประกอบด้วยจิตกรุณา ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีความเห็นถูกต้องอันเป็นสัมมาทิฐิ

มโนทัศน์ว่าด้วยประโยชน์ความเป็นบัณฑิตต่อผู้อื่น พบว่า มโนทัศน์ที่เป็นประโยชน์ของบัณฑิต คือ บัณฑิต ย่อมไม่แนะนำในสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ บัณฑิตย่อมไม่ประกอบในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ การแนะนำดี เป็นสิ่งประเสริฐสำหรับบัณฑิต บัณฑิตเมื่อมีคนอื่นว่ากล่าวตักเตือน ย่อมไม่โกรธเคือง และการสมาคมกับบัณฑิตยังประโยชน์ให้สำเร็จ ประโยชน์ของการคบบัณฑิตสามารถนำคำแนะนำสั่งสอนมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ให้เจริญขึ้นในประโยชน์ทั้ง 2 ประการ คือ ทิฐุธรรมมีกัตถะ สัมปรายิกัตถะ อันจะรวมไปถึงปรมาตถะด้วย

ปรากฏการณ์ที่แท้จริงเกี่ยวกับการคบบัณฑิต บุคคลผู้มีปกติเที่ยวสมคบคนพาล ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน เพราะการอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นเหตุนำทุกข์มาให้ในกาลทุกเมื่อ เหมือนการอยู่ร่วมกับศัตรู ส่วนบัณฑิตมีการอยู่ร่วมเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งหมู่ญาติ เพราะเหตุนั้นแล นรชนพึงคบบัณฑิต ผู้มีปัญญา เป็นพหูสูต เอาการเอางาน มีศีล มีวัตร ไกลจากกิเลส และเป็นสัตบุรุษ เปรียบดังพระจันทร์คบอากาศอันเป็นทางโคจรแห่งดวงดาว นั่นเอง ถ้าหากเราทั้งหลายมีหลักการอันมั่นคงในการเกิดมาเป็นชาวพุทธ ที่ต้องยึดหลัก ไม่ทำบาปทั้งปวง และต้องทำความดีให้ถึงพร้อม เพื่อรองรับการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นวิถีของสาวกชนในพระพุทธศาสนา ก็ไม่ควรหวั่นไหว ละทิ้งอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการปฏิบัติอันถูกต้อง นั่นเป็นวิสัยของบัณฑิตในพระพุทธศาสนา ความศรัทธาเชื่อมั่นในกรรมวิบาก และความเป็นสัตว์อภัยผลของกรรม (กัมมัสมกตา)

ดังนั้น การวิเคราะห์มโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท นั้น เกิดจากภาพหรือความคิดในสมองของบุคคลผู้เป็นบัณฑิต การดำเนินตามหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า บัณฑิตที่ดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 บัณฑิตดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ 10 และบัณฑิต เป็นผู้คิดดี ทำดี พูดดี เป็นผู้ที่ประกอบด้วยญาณปรีชาญาณ ดี

รณปริญญา และปหานปริญญา พร้อมกับเป็นผู้สามารถพัฒนาตนเอง เป็นบันไดขึ้นไปจากความเป็นปุถุชนจนถึงการบรรลุเป็นพระอรหันต์ กล่าวคือบัณฑิตที่ดำเนินชีวิตตามหลักพระอริยบุคคล 8 จำพวก ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่โสดาปัตติมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่โสดาปัตติผล พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่สกทาคามีมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่สกทาคามีผล พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่นาคามีมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่นาคามีผล พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่อรหัตตมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่อรหัตตผล

อภิปรายผล

1. การศึกษาความหมายและแนวคิดของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า บัณฑิตคือ ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญา มี 3 ชั้น คือปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต เป็นบัณฑิตในทางโลก ส่วนบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น หมายถึง บัณฑิตทางธรรม กล่าวคือเป็นนักปราชญ์ เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก เป็นผู้ไม่มีทุกข์ ไม่สุดติเป็นที่ไป เชี่ยวชาญปริยัติ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา เฉลียวฉลาด มีปัญญา มีความละเอียด ใฝ่การศึกษา ไม่ชอบแก้ตัว แต่ชอบแก้ไขในสิ่งที่ทำผิดพลาด ฉลาดในอายตนะ ฉลาดในปฏิจางสมุปบาท และฉลาดในฐานะและฐานะ ความละเอียดและความเกรงกลัวบาป เป็นคุณธรรมประจำใจของผู้ที่ชื่อว่า บัณฑิต และบัณฑิตจะต้องเป็น “ผู้รู้ดี รู้ถูก รู้ชอบ” อภิปรายได้ว่า บัณฑิตต้องเป็นผู้รู้ดี รู้ชั่ว คือ รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด รู้ประมาณในตน ได้แก่ รู้ประมาณในการบริโภค ใช้สอยปัจจัยสี่ รู้ประมาณในกำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถของตน รู้ประมาณในอกุศลที่ละได้ และที่ยังละไม่ได้ รู้ดีในทางแห่งความประพฤตินอกุศลกรรมบถ เว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ โดยการประพฤติดี ประพฤติชอบในสุจริตธรรมสิบประการ ละเว้นจากทุจริตสิบประการ และมีความเห็นถูกต้องตามธรรมนองคลองธรรม รู้แจ้งในเหตุและผลที่พึงพร้อมด้วยการประพฤดิทั้งทางกาย วาจา และใจ สอดคล้องกับ พระสมพร โชติวีโร (ทิ กามล) (2560: ก-ข) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาขงจื้อ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึง บุคคลผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มุ่งประโยชน์ในปัจจุบันนี้และประโยชน์ในภายหน้า

2. การศึกษาคุณลักษณะและคุณสมบัติของบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า คุณลักษณะของบัณฑิต พระพุทธองค์ตรัสไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1. ชอบคิดแต่เรื่องดี 2.

ขอบพุดแต่เรื่องดี 3. ขอบทำแต่กรรมดี และคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิตตามพุทธปรัชญาเถรวาท แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง อภิปรายได้ว่า ในระดับต้นนี้ บัณฑิตจะต้องดำเนินชีวิตโดยรักษาศีล 5 เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นมนุษย์ เพราะศีล 5 เป็นธรรมประจำใจของมนุษย์ เรียกว่า มนุษยธรรม อันเป็นเครื่องจำแนกความเป็นมนุษย์และสัตว์ได้อย่างดี เพื่อให้สมกับชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่แปลว่า ผู้มีใจสูง ในระดับกลาง บัณฑิตจะต้องดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ 10 อันเป็นหลักสุจริตธรรม 10 ประการ ประกอบด้วยกายสุจริต 3 วาจาสุจริต 4 มโนสุจริต (ใจ) 3 อันเป็นการประพฤติสุจริตทั้งกาย วาจา และใจ เป็นคุณสมบัติที่สูงขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งของบัณฑิต ส่วนระดับสูง บัณฑิตจะต้องดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 จนสามารถเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง คือบรรลุมรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 อันถือว่าเป็นบัณฑิตขั้นสูงสุดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท สอดคล้องกับ พระสมพร โชติวโร (ทีกามล) (2560: ก-ข) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาขงจื้อ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตมีลักษณะคือ ชอบคิดดีเป็นปกติ ชอบพูดดีเป็นปกติ และชอบทำดีเป็นปกติ เป็นบุคคลที่รู้ดีรู้ชั่ว สามารถแยกแยะถึงสิ่งที่เป็นคุณและสิ่งที่เป็นโทษออกจากกันได้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ บัณฑิตที่อยู่ในระดับโลกิยะ และบัณฑิตที่อยู่ในระดับโลกุตตระ ความเป็นบัณฑิตนั้นจะเกิดขึ้นได้เพราะการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 และหลักสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา และสัปปริสธรรม 7 อันเป็นธรรมของคณฺธิหรือสัตบุรุษในการพัฒนาตนเอง บัณฑิตใช้ปัญญาในการครองตน ครองคน และครองงาน

3. การวิเคราะห์หมโนทัศน์ความเป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า นักปราชญ์ บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษา ปัญญาในระดับขั้นปริยญาตรี เน้นการฟัง (สุตมยปัญญา) ปัญญาในระดับขั้นปริยญาโท เน้นการคิด วิเคราะห์ (จินตมยปัญญา) ปัญญาในระดับขั้นปริยญาเอก เน้นการทดลอง ทดสอบ การลงมือปฏิบัติ เป็นการตกลึกทางความคิด แล้วทำให้ผลงานเป็นที่ประจักษ์ หรือผลิตนวัตกรรมขึ้นมาใช้งานด้วยการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา) บัณฑิตที่กล่าวมานี้ ไม่ใช่บัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ส่วนผู้ที่ดำเนินชีวิตด้วยญาณคติ คือ คิตติ ทำดี พุดดี จึงนับว่า เป็นบัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท อภิปรายได้ว่า บัณฑิตจะต้องปฏิบัติตามระบบปริยญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมี 3 ขั้น คือ 1) ญาณปริยญา คือกำหนดรู้ด้วยให้เป็นสิ่งอันรู้แล้ว กำหนดรู้ขั้นรู้จัก กำหนดรู้ตามสภาวลักษณะคือ ทำความรู้จักจำเพาะตัวของสิ่งนั้นโดยตรง พอให้ชื่อว่า ได้เป็นอันรู้จักสิ่งนั้นแล้ว เช่น รู้ว่า นี่คือนก นกคือนกสิ่งที่มีลักษณะเสวยอารมณ์ในสิ่งที่เป็นกุศลธรรม

เป็นต้น 2) ติรณปริญญา คือกำหนดรู้ด้วยการพิจารณา กำหนดรู้ชั้นพิจารณา กำหนดรู้โดยสามัญลักษณะ คือ ทำความรู้จักสิ่งนั้นพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เช่นกำหนดรู้ว่า สัจญาไม่เที่ยง มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นต้น และ 3) ปหานปริญญา คือกำหนดรู้ด้วยการละ กำหนดรู้ถึงขั้นละได้ กำหนดรู้โดยตัดทางมิให้ฉันทราคะเกิดมีในสิ่งนั้น คือกำหนดรู้ว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งไม่ยั่งยืน (อนิจจัง) ทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) ไม่สามารถบังคับได้ (อนัตตา) แล้วละนิจจสัจญา (ความจำได้ว่าเที่ยง ยั่งยืน) เป็นต้น ในสิ่งนั้นเสียได้ คอยแนะนำสิ่งที่ดี ประกอบในสิ่งที่เป็นธุระ เมื่อมีคนกล่าวตักเตือน จะไม่ถือโกรธ ชุ่นเคือง สรุปลได้ว่า บัณฑิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทจะต้องเป็นผู้คิดดี ทำดี พุทธิ เป็นผู้ที่ประกอบด้วยญัตตปริญญา ติรณปริญญา และปหานปริญญา เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา มีวิริยะ อุตสาหะจนสามารถพัฒนาตนเองจากความเป็นปุถุชนผู้มีกิเลสหนาไปจนถึงการเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคล (บุคคลผู้ประเสริฐ) ขึ้นได้ขั้นหนึ่งจนกระทั่งสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นทางดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับ พระทนต์คัคคิ ปภังโกโร (ตีนขุนทด) (2554: ก-ข) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แนวคิดการมองโลกในพุทธปรัชญาเถรวาท แสดงความหมายของโลกโดยตรง คือ โอกาสโลก ได้แก่ ภพภูมิ 31 ความหมายโดยอ้อม คือ สัตว์โลก ได้แก่ สิ่งมีชีวิตทั้งปวง ในที่นี้เน้นที่สัตว์โลก คือ ชีวิตและหมู่สัตว์ โดยเฉพาะชีวิตของมนุษย์นั้น มีกำเนิด 4 ประเภท มีการพัฒนาชีวิตทางกายตามวัย ส่วนพัฒนาชีวิตทางจิตใจย่อมเกี่ยวเนื่องกับอบรมโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอก มีเป้าหมายของชีวิตทางกายมีความแข็งแรงสมบูรณ์สมวัย ส่วนทางจิตใจย่อมมีเป้าหมายที่การกำจัดกิเลสให้หมดสิ้น นำไปสู่ความพ้นทุกข์ การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการมองโลกตาม ความเป็นจริง มี 10 วิธี ในงานวิจัยนี้ เน้นแสดงการมองโลกในลักษณะคุณ โทษ และทางออก (อัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ) การมองโลกแง่เดียวมีข้อเสีย คือ แง่ดีอย่างเดียว อาจทำให้ประมาท มัวเมาในชีวิต แง่โทษอย่างเดียว อาจเกิดการประทุษร้ายตนเอง บุคคลอื่น และแง่ทางออกอย่างเดียว อาจทำให้ไม่อาจใช้ชีวิตอยู่ร่วมสังคมได้ ส่วนประโยชน์ของการมองโลกครบทุกด้าน ย่อมทำให้มีการใช้ชีวิตอย่างผู้มีสติ เหมาะสมตามสถานภาพในสังคม หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการมองโลกในพุทธปรัชญา ได้แก่ 1. หลักธรรมที่แสดงการมอง โลกในลักษณะ อัสสาทะ เช่น โลภียสุขที่เป็นกามสุขและฉานสุข สมบัติในโลกทั้ง 3, ประโยชน์ทั้ง 3 สุขของคฤหัสถ์ 4 เป็นต้น โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกในลักษณะอัสสาทะนี้ เช่น บุญกิริยาวัตถุ 7 ภูมิธรรมมีกัตถประโยชน์,

พรหมวิหาร 4, สังคหัตถุ 4 เป็นต้น 2. หลักธรรมที่แสดงการมองโลกในลักษณะอาทีนวะ เช่น อุปาทานักขันธ 5 ทุกขตา 3 กามาทีนวกถา เป็นต้น โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกในลักษณะอาทีนวะนี้ เช่น สังวร 5 อภินหปัจจเวกขณ 5 กายคตาสติ สันโดษมรณานุสสติ เป็นต้น 3. หลักธรรมที่แสดงการมองโลกในลักษณะนิสสรณะ เช่น เนกขัมมะ, นิพพาน วิมุตติ 2, โลกุตตรธรรม 9 เป็นต้น โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกในลักษณะนิสสรณะนี้ เช่น ไตรลักษณ์ โลกธรรม 8 โพธิปักขิยธรรม 7 หมวด ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมืองค์ 8 เป็นต้น 4. หลักธรรมที่แสดงการมองโลกครบทั้งที่เป็นอัสสาหะ อาทีนวะ นิสสรณะ เช่น อนุปฺพุพิกถา เป็นต้น โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการมองโลกทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ อริยสัจ 4 เป็นต้น แนวทางการนำหลักธรรมที่เกี่ยวกับการมองโลก ในพุทธปรัชญาไปใช้ในการพัฒนาชีวิต

องค์ความรู้จากงานวิจัย

บัณฑิตมีความหมายตามทัศนะทั่วไปและทัศนะในพุทธจริยศาสตร์ คือ ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญา มี 3 ชั้น คือปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปไว้ว่า “บัณฑิต” คือผู้มีปัญญา นักปราชญ์ ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ส่วนประเภทของบัณฑิตจำแนกเป็นสองประการ ได้แก่ บัณฑิตภายนอก คือ บุคคลที่ฟังเสียงจากผู้อื่น ได้รับการแนะนำจากกัลยาณมิตร ข้อนี้อาจเกิดสุตมยปัญญา บุคคลทั่วไปไม่ว่าใครก็ตามที่เป็นผู้ประพฤติดี มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา และบัณฑิตภายใน คือ บุคคลที่ใช้ความคิดถุวิธี รู้จักการคิดแบบสังเคราะห์และวิเคราะห์ รวมทั้งมีแบบวิจยที่เหมาะสม ข้อนี้อาจเกิดจินตมยปัญญา รวมถึงขั้นตอนลงมือปฏิบัติ ข้อนี้อาจเกิดภาวนามยปัญญา

ความเป็นบัณฑิตตามทัศนะพุทธจริยศาสตร์ คือ ผู้ที่เป็นผู้รู้ดี-รู้ชั่ว ผู้มีปัญญา ผู้มีญาณคติในการดำเนินชีวิต “เป็นผู้รู้ดี รู้ถูก รู้ชอบ” บัณฑิตคือผู้รู้ดี รู้ชั่ว คือ รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไรไม่ควร รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด รู้ประมาณในตน ได้แก่ รู้ประมาณในการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ รู้ประมาณในกำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถของตน รู้ประมาณในอกุศลที่ละได้ และที่ยังละไม่ได้ รู้ดีในทางแห่งความประพฤติในกุศลกรรมบถ เว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ โดยการประพฤติดี ประพฤติชอบในสุจริตธรรมสิบประการ ละเว้นจากทุจริตสิบประการ และมีความเห็นถูกต้องตามธรรมนองคลองธรรม

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). **การศึกษาทั่วไปเพื่อสร้างบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมะอินเทรนด์.
- พระทนต์ศักดิ์ ปภังกร (ต้นขุนทด). (2554). **การมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมพร โชติวิโร (ทิกามล). (2560). **การศึกษาเปรียบเทียบบัณฑิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาขงจื้อ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มงคลตฤทีปนี (ปฐโม ภาโค). (2556). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2540). **เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันอุดมศึกษาในด้านที่เกี่ยวกับคุณธรรมของบัณฑิตในรูปของเครือข่ายพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.